

Mið-Ameríka

Millum frælsi og ófrælsi, lív og deyða

Í tíðindafjölmíðlunum verða dagliga borin okkum tíðindi um hungur og hall, ófrið og armóð. Her heima hjá okkum eru tað serliga útvarpið og sjónvarpið, sum lata okkum vita, hvar nakað er á vási.

Stríð er nógvastaðni í heiminum í dag, og vónleyst kann tað tykjast at skilja, hví og fyri hvørjum kríggjast verður. Teir tíðindastubbar, ið verða bornin okkum dagliga, geva sjáldan eina fatan av, hvat veruliga gongur fyri seg. Heldur er tað so, at vit sita eftir við eini forbronglaðari mynd av veruleikanum.

Tí kunnu hesir tíðindastubbar oftast ikki brúkast til annað enn at gera okkum vitandi um at just her ella har er okkurt á vási. Uttan harvið at siga, at fjolmiðlarnir ikki eisini, við vilja ella ikki, kunnu útihýsa okkurt brennipunkti.

Miðamerika er eitt av heimsins stríðsumráðum í dag. Latið okkum tí fara at kanna eitt sindur nærr, hvat tað er, ið hendir har.

Tey miðamerikansku londini eru tey londini, ið liggja á tí amerikanska meginlandinum, ímillum Mexico og Colombia. Til støddar eru hesi lond tilsamans nøkulunda á stødd við Frakland. Tey krígsraktu londini: Guatemala, El Salvador og Nicaragua, eru tilsamans væl minni enn Noreg.

Tey tvey fyrru eru borgarakrígsherja, meðan tað triðja, hóast ofta sagt so, ikki kann sigast at vera rakt av borgarakríggi. Hetta vegna tess at landið er í kríggi imóti einum herið, ið er skipaður, stýrdur og figgjaður av USA. Tað er tí á betri leið at siga, at tað er stórveldið USA, Nicaragua kriggjaðst imóti.

Søgan um Miðameríku er m.a. søgan um nokur smá lond, sum hava gildið og enn gjalda prís, tað kostar at hava eina stóra og sterka tjóð til granna.

Tað er søgan um hópatalsharðrendar einaræðisharrar, sum hava kúgað og eyðrænt sitt egna fólk, og noytt tey at liva í djúpari neyð og armóð.

Tað er søgan um nokur lond, har allar roddir, ið hava sett krøv fram um

broytingar, eru við maskinbyrsu hjálp fingnar at tuga.

og tað er eisini søgan um tey fáu, sum hava ríkað seg upp av neyðini hjá milliónum.

Ög hetta alt samalt við stuðuli frá tí stóru tjóðini fyri norðan.

Tað er avmarkað, hvussu leingi eitt fólk letur sær alt lynda. Harðræðisstýri elva móttøðu, og í Miðamerika tók móttøðan móti teimum valdandi so við og við til at vaksa.

Ongantið royndu teir, ið við valdið sótu, veruliga skapa eitt betri og rættvisari samfelag.

Ongantið bleiv veruliga roynt at finna eina loysn á trupulleikunum.

Møguliga var heldur ongantið áhugi fyri at fjøldin skuldi hava tað nakað øðrvisi, enn hon altið hevði havt tað.

Ög møguliga var ongan tíð áhugi hjá teim valdandi í øðrum enn framhaldandi at tryggja sær valdið.

Undir slíkum umstøðum verður úrslitið al oftast, at longri og longri verður ímillum teir valdandi og fólkíð.

Ög tá friðarlig andstøða er ómøgulig — tá missa fólk vónina fyri eini friðarligari loysn og tey taka til

vápnini. Teimum verða ikki givnir aðrir móguleikar.

Í slíkari støðu hava tey miðamerikansku londini verið í, í ár tiggjur.

Í Nicaragua endaði hetta við eini kollvelting í 1979, og einaræðisharrin har: Anastasio Somoza og familja hansara tóku til rýmingar.

Familjan Somoza hevði tá havt valdið í Nicaragua í 46 ár.

Leigusveinurin Somoza

Søgan er í stuttum, at aftaná at spaniolar tóku seg úr Nicaragua í 1821, gekk ikki long tíð, til amerikanarar fingi eyguni upp fyri náttúruríkdomi landsins, og fleiri amerikanskar stórfyrirtekur komu til landið.

Í 1909 hersetti USA Nicaragua, og hevði USA herdeildir í landinum upp til 1933.

Aðrenn teir tóku seg aftur, settu teir á stovn ein her: La Guardia Nacional, Tjóðarhirdina, hvørs uppgáva var at verja áhugamál USA's í Nicaragua aftaná afturtøkuna av teim norðurameríkansku herdeildunum. Til leiðara av tjóðarhirdini bleiv settur ein maður, ið kallaðist Anastasio Somoza. Hesin

Bienvenidos a Honduras — vælkominn til Honduras. Soleiðis bleiv altjóða friðargongan í Miðamerika í des. 85 móttikin við honduranska markið.

Somoza var faðir tann, ið fall í 1979.

Ikki gekk long tíð, til Somoza við hjálp frá Tjóðarhirdini hevði lagt alt vald í sínar hendur, og var tað byrjanin til eitt av teim harðrendastu og blóðugastu stýrum, ið nakrantíð hava verið í Latin Amerika.

Eitt stýri, sum gjørdi sitt itarsta til at beina fyri øllum, sum loyvdu sær at finnast at tí altvaldandi Somoza, og eitt stýri, hvørs politiski aðaltáttur var at leggja alt ríkidømi, sum fanst í landinum, undir Somoza og vinir hansara.

Ög eins og Somoza, tá hann bleiv settur sum leiðari av Tjóðarhirdini, svor USA trúskap, um hann so skuldi beina fyri hvørjum tí einasta landsmanni sínum, kundi tað tykjast, at USA eisini hevði svarið Somoza trúskap og stuðul, um hann so beindi fyri hvørjum tí einasta landsmanni sínum.

Ti øll tey árin, sum komu við kúgan og trælkan av óhoyrdum slag, øll tey árin veitti USA

Somoza-stýrinum sín fulla stuðul, og onki hoyrdist tos um demokrati og demokratisering.

Hví? — Jú, tí í Somoza høvdu teir ein mann, sum fann seg í landsins eyðmýkjandi støðu, og sum til eina og hvørja tíð setti áhugamál USA's hægni enn landsins egnu.

Sum Dwight D. Eisenhower einaferð í einum herðindi av opinskærleika segði tað: «Somoza is a son of a bitch — but he is OUR son of a bitch». — «Somoza er eitt bartrog, men hann er OKKARA bartrog».

Sum nevnt rýmdu Somoza saman við fylgi sínum í 1979, og sandinistarnir, sum høvdu staðið á odda í uppreiðstrinum imóti Somoza, komu til ræðið. (Uppkallaðir eftir nicaraguanaranum Augusto Cesar Sandino, sum í 20-unum og 30-unum stríddist imóti hersetingarvaldinum, men sum í 1934 bleiv dripin av Somoza).

Sett varð síðani ein breið samlingsstjórna, sum skuldi fáa skil á landið

aftur inn til val kundi haldast.

Við kollveltingini komu fyri fyrstu ferð í søgu landsins, kreftir til ræðið, sum høvdu sett sær sum mál at bæta livikor fólksins í tí útpinda landinum, og við teimum demokratiserings tiltøkum, sum blivu sett í verk, fingi fólk rættindi, móguleikar og eina trygd, tey ongan tíð áður høvdu havt, og sum fyri tann skuldi heldur ikki eru gerandiskostur í tí latin-ameríkanska heimspartinum.

Politiskir flokkar, ið frammanunda høvdu verið forbodnir, fingi loyvi at virka, øllum bleiv veitt trygd fyri rættvisari viðgerð av domstólunum, allir politiskir fangar blivu leyslatnir, og deyðarevsingin bleiv avtikin.

Eisini á tí sosiala og tí mentunarliga økinum vórðu stór framstig gjørd tey fyrstu árin. Bygd blivu sjúkrahús og skúlar, og analfabetisman, sum var omanfyri 50%, bleiv uppá rekordtíð fingin niður á 10-15%.

Í 1981-82 byrjaðu tær